

KİTAP TANITIMI

**İbrahim Serbestođlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*,
Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2014, 408 sayfa.**

Tuđrul ÖZCAN

Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Osmanlı Devleti'ni uzun yıllar meşgul eden tabiiyet sorunu, kapitülasyonların getirdiği muafiyetlerden yararlanmak isteyen gayrimüslim Osmanlı tebaasının, ecnebi devletler himayesine girmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu sorun, XIX. yüzyılın başlarından itibaren tabiiyet değiştirme şeklinde yeni bir boyuta ulaşmıştır. Tabiiyet sorunu ve bu sorunun çözüm süreçleri üç başlık altında ele alınabilir:

1. *Osmanlı tabiiyetinden ayrılan bir kısım ahalinin Osmanlı topraklarını terk etmemesinden kaynaklanan sorunlar*: Çoğunluğunu gayrimüslim Osmanlı tebaasının oluşturduğu bu tür düşünceye sahip olanların meydana getirdiği sorunlar, devletlerarası anlaşmalar veya iç hukuk yoluyla halledilmeye çalışılmıştır.

2. *Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlıklarını elde eden devletlerin sınırları içerisinde kalan Osmanlı tebaasıyla ilgili tabiiyet sorunları*: Yunanistan'ın bağımsızlığıyla başlayan süreçte Osmanlı Devleti, yeni kurulan Balkan devletleriyle de tabiiyet sorunları yaşamaya başlamıştır. Balkan devletleriyle yaşanan tabiiyet sorunu, hem Osmanlı topraklarına göç eden Müslümanları, hem de bu devletlerin halklarının tabiiyetini tespite yöneliktir. Balkan devletleriyle Osmanlı Devleti arasında yaşanan tabiiyet sorunları, genel olarak ikili antlaşmalarla çözülmeye çalışılmıştır.

3. *Cezayir, Tunus ve Kıbrıs gibi işgal edilen yerlerden Osmanlı topraklarına gelen muhacirlerden kaynaklanan tabiiyet sorunları*.

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Serbestođlu tarafından kaleme alınan *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu* adlı tanıtımı ve tenkidi yapılan bu eser; içindekiler, önsöz, kısaltmalar, giriş, sonuç, bibliyografya, dizin ve ekler ile birlikte üç ana bölümden oluşmaktadır. Eserin giriş bölümünde (*Bir Kavramın Tarihi*, 17-27.) tabiiyet kavramı ve algısı üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu kavramın kapsamında, zaman içerisinde meydana gelen anlamsal daralma ve genişlemeler mukayeseli bir şekilde irdelenmiştir. Birinci bölümde (*Tebaanın Seküler Tanımına Doğru: Osmanlı Kim?*, s. 31-84.), tabiiyet sorununun hukuksal sürecine değinilmiştir. Bu bölümde Osmanlı tabiiyet kanunu öncesindeki yaşanan sorunlar ve çözüm arayışları ele alınmıştır. Ayrıca tabiiyet kanunuyla birlikte Osmanlı Devleti'nde yapılan hukukî düzenlemelerden

ÖZCAN; İbrahim Serbestođlu, Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devletinde Tabiiyet...

bahsedilmiştir. İkinci bölümde (*Osmanlı Ecnebi mi? Gayrimüslim Osmanlı Tebaasının Tabiiyeti*, s. 87-282.) Ermeni, Yahudi, Rum, Bulgar ve ABD'ye göç eden Suriyeli gayrimüslimlerin tabiiyet sorunları incelenmiş ve bunlarla ilgili değerlendirme yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise (*Ecnebi İdaresi mi Osmanlı Yönetimi mi? Müslümanların Tabiiyeti*, s. 285-366.) Balkan, Kafkas, Kuzey Afrika ve Kıbrıs muhacirlerinin durumlarına değinilmiş ve bunların devletlerarası ilişkilere siyasi, sosyal ve hukuki yansımalarıyla çözüm süreçleri ortaya konulmuştur. Eserin son kısmında bir kavram dizinine (s. 399-405) ve bir kaç belgeden oluşan ekler (s. 406-408) bölümüne yer verilmiştir.

Eserin ana kaynaklarını *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*'nden temin edilen belgeler oluşturmaktadır. Arşivin neredeyse tüm kataloglarında tabiiyet içerikli belgelerin bulunması, eserin muhtevasının geniş tutulmasına yol açmıştır. Bu durum, eserin önsöz bölümünde ayrıntılı bir şekilde izah edilmeye çalışılmış; konu bütünlüğü açısından ecnebilerin arazi tasarrufları ve tabiiyet bağlantısıyla Osmanlı kadınlarının İranlılarla evlenmesinin yasaklanması gibi mevzular çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır.

Eserde yayımlanmış birçok arşiv belgesine ve süreli yayına yer verilmiştir. Bunların dışında eserin muhtevasına uygun çok sayıda kitap, tez, makale, bildiri ve ansiklopediden de istifade edilmiştir. Eserde ön plana çıkan kavram şunlardır: *Patent ve Patent Kanunu, Ahz-ı Asker Kanunu, Duhuliye Nizamnameleri, Eytam Nizamnamesi, İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdiriyeti, İskan-ı Muhacirin Nizamnamesi, müstemin, zimmi, Osmanlı Tabiiyet Kanunu, pasaport, tezkire-i Osmaniye, Osmanlıcılık, kapitülasyon vs.*

Eserin içeriğiyle ilgili şunlar söylenebilir: Kişiyi bir devlete bağlayan hukukî ve siyasî bağ olan tabiiyet, devletlerce; ekonomik, sosyal ve siyasî durum olarak algılanmıştır. Bu algı, Avrupa'da ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla değışmeye başlamıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren haritalarda devletlerin sınırları kesin çizgilerle belirlenirken iktidarlar da halkını yeniden tanımlama mecburiyetinde kalmışlardır. Bu tanımlamaya göre sınırların dışında kalan toprakların halkları yabancı kabul edilmişler ve bunların ülkeye girişlerine kısıtlamalar getirilmiştir. Bununla birlikte devletler, geçici olarak başka ülkelere giden vatandaşlarının haklarını korumayı da bir vazife addetmişlerdir.

Osmanlı Devleti, hem kaybedilen topraklardan yaşanan göçler hem de kapitülasyonlardan kaynaklı suiistimaller dolayısıyla değışen tabiiyet algısıyla çok geçmeden tanışmıştır. Nitekim yaşanan tabiiyet sorunlarını, İslamî referanslarla çözememeye başlamıştır. Ulus devlet kurma arzusuyla başlayan nasyonalistlerin ön ayak oldukları isyanlara, Osmanlıcılık politikasıyla karşı koymaya çalışmıştır. Osmanlıcılık, halkların eşitliği prensibiyle değışimin göstergesi olmakla beraber; seküler Osmanlı tabiiyetinin de altyapısını oluşturmuştur. Gerek içeriye, gerekse dışarıya yapılan göçlerde karşılaşılan tabiiyet sorunlarının çözümünde, 1869 tarihli *Osmanlı Tabiiyet Kanunu* referans kabul edilmiştir. ABD ile başta Ermenilerden kaynaklı yaşanan tabiiyet

sorunlarında Babîlî, tabiiyet kanunundan geri adım atmamıştır. Osmanlı topraklarına dönen Ermeniler, ya Osmanlı tebaası olarak kabul edilmiş ya da sınır dışına çıkartılmıştır. Aynı şekilde Kuzey Afrika Müslümanlarının tabiiyeti konusunda, özellikle Fransa'yla uzun yıllar süren diplomatik görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde Cezayirlilerin, Müslüman olduğu için değil, Cezayir'in Osmanlı toprağı olması dolayısıyla Osmanlı tebaası kabul edilmeleri gereğı üzerinde durulmuştur.

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti için her alanda olduğu gibi tabiiyet konusunda da değışimin yaşandığı bir dönemdir. Bu değışim, modernleşmenin bir gereğı olduğu gibi sorunlar yığını haline gelmiş olan tabiiyet meselelerinin çözümü için de gerekliydi. Çünkü gayrimüslimler gerek göç neticesinde gerekse himaye nedeniyle başka ülke vatandaşı olarak Osmanlı Devleti'ne sorun çıkartıyordu. Ülkeleri işgal edilmiş olan Kuzey Afrika Müslümanları da, Suriye gibi Osmanlı Devleti'nin başka bir bölgesine göç ettiği halde sorumluluktan kurtulmak için ecnebi tabiiyeti iddiasında bulunabiliyordu. Ayrıca Balkanların elden çıkmasının ardından, buralarda yaşayan Türkler, Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Gerek Balkanlardan Anadolu'ya gelenler, gerekse yeni kurulan Balkan devletlerinin uyruğuna geçen gayrimüslim Osmanlı tebaası dolayısıyla Osmanlı Devleti, tabiiyet sorunlarıyla karşılaşmıştır ve ikili antlaşmalar çerçevesinde sorunları çözmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nin çabalarına rağmen bazı devletlerle yaşanan tabiiyet sorunları Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir.

Yeditepe Yayınları tarafından yayınlanan *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu* adlı bu eser, yukarıda bahsedilen esaslar çerçevesinde XIX. yüzyılda gerek Balkanlar ve gerekse Anadolu'nun sosyal, iktisadi ve hukuki durumları hakkında araştırma yapanlar için numune teşkil edecek mahiyettedir. Eser, sadece geçmiş için değil, daha sonraki dönemler için de araştırmacılara ve tarih meraklılarına ışık tutacak mahiyettedir.

ÖZCAN; İbrahim Serbestođlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devletinde Tabiiyet...*